

Ortodoksisen teologian salattu potentiaali teologian ja luonnontieteen dialogissa

Christopher C. Knight & Alexei V. Nesteruk (Eds.), *Orthodox Christianity and Modern Science. Theological, Philosophical, Scientific and Historical Aspects of the Dialogue*. Science and Orthodox Christianity, Vol. 2. Turnhout: Brepols 2021, 186 s.

Luonnontieteen ja teologian dialogia on perinteisesti käyty lähinnä läntisen teologian piirissä, mutta viime vuosina teema on noussut yhä suosituimmaksi myös ortodoksisessa maailmassa. Kansainvälisen ”Science and Orthodoxy around the World” -projektin pohjalta ponnistava *Orthodox Christianity and Modern Science* -kirjasarjan toinen osa *Theological, Philosophical, Scientific and Historical Aspects of the Dialogue* on edeltäjänsä *Tensions, Ambiguities, Potential* (Brepols 2019) tapaan monipuolinen katsaus aihepiiriin. Teoksen ovat toimittaneet kaksi tämän hetken merkittävimmistä ortodoksisen teologian ja luonnontieteen välisen keskustelun edistäjistä, Christopher Knight ja Alexei Nesteruk.

Kirja on jaettu neljään osioon, joista ensimmäisessä käsitellään aihepiirin liittyviä ”yleisiä kysymyksiä”. Avauslukua voidaan kenties pitää koko teoksen merkittävimpänä. Siinä Christopher Knight luo pohjaa loppukirjalle ja ehdottaa yleisemminkin uudenlaista lähestymistapaa luonnontieteen ja teologian väliseen keskusteluun. Perinteinen läntinen kysymyksenasettelu, jossa luonto nähdään omalakisena itseriittoisena järjestelmänä ja Jumala luonnosta erillisenä yliluonnollisena voimana, on Knightin mukaan virheellinen. Ortodoksisen näkemyksen mukaan Jumala on läsnä kaikessa ja yliluonnolliseksi leimatut ilmiöt näin ollen aivan luonnollisia. Traditiosta ammentaen ortodoksinen teologia voisi laajentaa nykykeskustelun mahdollisuuksia ja auttaa ymmärtämään, että käsitys teologiasta ja tieteestä kahtena täysin erillisenä tietämisen kategoriana, jotka on pyrittävä erikseen suhteuttamaan toisiinsa, ei ole historiallisesti eikä filosofisesti perusteltu. Orastavia merkkejä Knightin peräänkuuluttamasta ”teologisesta käänteestä” ja naturalististen metafyyssisten lähtökohtien kyseenalaistamisesta on havaittavissa jo lännessäkin, mistä

oiva esimerkki on tuore kokoomateos *After Science and Religion* (Cambridge University Press 2022).

Seuraavassa luvussa Doru Costache analysoi nykyortodoksisuudessa ilmeneviä erilaisia suhtautumistapoja luonnontieteen ja teologian välisen keskustelun tarpeellisuuteen, kritisoiden ortodoksisia ajattelijoita, jotka pitävät keskustelua hyödyttömänä ja tieteen muuttuvia tutkimustuloksia toisarvoisina muuttumattomien teologisten totuuksien kannalta. Costachen oma asenne tiededialogia kohtaan on varovaisen positiivinen. Hän muistuttaa, että luonnontieteen teoriat eivät ole uhka teologialle vaan ne vain avaavat toisenlaisen perspektiivin maailman hahmottamiseen, haastaen samalla teologian ottamaan tieteen tulokset huomioon ja terävöittämään sanomaansa nykyajassa. Costache ei pidä hedelmällisenä ajattelutapaa, että menneiden vuosisatojen opillisia muotoiluja olisi pidettävä muuttumattomina. Teologiaa voidaan ja sitä pitää sanoittaa uudelleen. Kirjan ensimmäisen osan täydentää Sergei S. Horujy, joka Maksimos Tunnustajan teologiaan nojaten käsittelee kosmisen liturgian ”laajennuksia”. Horujy esittää, että jotkin tieteen ja teknologian käytännöistä voitaisiin tulkita kosmisen liturgian kaltaisiksi jumalallistumista edesauttaviksi prosesseiksi. Teologian tehtävä on erottaa hyödylliset käytännöt hyödyttömistä.

Kirjan toisessa, kahdesta luvusta koostuvassa osiossa keskitytään teologian ja luonnontieteen dialogin filosofisiin edellytyksiin. Sekä Alexei Nesteruk että Tatiana Litvin korostavat fenomenologisen filosofian potentiaalia teologian ja luonnontieteen välisen keskustelun mahdollistajana, jatkaen pitkälti samalla linjalla kuin Nesteruk aiemmissa teoksissaan (mm. *The Sense of the Universe*, Fortress Press 2015). Kirjoittajat korostavat, että sekä teologia että luonnontiede ovat ihmislähtöisiä ja samojen ihmisten harjoittamia maailman ymmärtämisen muotoja eikä näiden välillä näin ollen voi pohjimmiltaan olla ristiriitaa. Kuitenkin kokemuksia uskon ja tieteen tarjoaman maailmankuva ristiriitaisuudesta ilmenee jatkuvasti, mikä johtuu ihmisten kognitiivisten kykyjen vajavaisuudesta. Emme koskaan kykene täydellisesti ymmärtämään omaa olemustamme ja paikkaamme maailmassa vaan joudumme kuolevaisina kamppailemaan tietomme rajallisuuden ja rajattoman ikuisuuden kappuamme välisissä jännitteissä. Nesterukin ja Litvinin mukaan teologian ja luonnontieteen vuoropuhelu tulisi nähdä vähitellen kehittyvänä prosessina, joka vähä vähältä auttaa ymmärtämään maailmaa ja ihmisyyttä – ihmisyyttä, joka on samanaikaisesti vain pieni osa maailmankaikkeutta, mutta on toisaal-

ta ainutlaatuisessa roolissa yliluonnollisen todellisuuden hahmottamisessa. Prosessin päämäärä on kuitenkin toistaiseksi hämärän peitossa.

Kirjan kolmas ja neljäs osa on omistettu yksityiskohtaisemmille ortodoksisen teologian ja luonnontieteen suhdetta koskeville pohdinnoille, kat- taen laajan skaalan aiheita ympäristönsuojelusta ja geeniteknologiasta (joita käsitellessään kirjoittajat korostavat ortodoksisen teologian myönteistä suh- tautumista luontoon luomakuntana eikä vain hyödynnettävänä resurssina) Venäjän ortodoksisen kirkon tiededialogiasenteisiin. Nykyisessä maailman- tilanteessa nimenomaan Kirill Kopeikinin teksti Venäjän kirkon suhtautumi- sesta nykytieteeseen nouseekin kirjan loppuosan kiinnostavimmaksi luvuksi. Kopeikin kuvaa teologian ja luonnontieteen välisiä suhteita – tai pikemmin- kin suhteiden puuttumista – Venäjällä ydinpommiin: teologia ja luonnontiede ovat tällä hetkellä kaksi erillistä alikriittistä massaa, joiden olisi yhdistyttävä ketjureaktion – aidon dialogin – aikaansaamiseksi. Kopeikin uskoo, että jos- sain vaiheessa yhdistyminen on väistämätöntä. Kun aika koittaa, yhteentör- mäyksen seuraukset voivat olla dramaattisia. Kirjan viimeisessä luvussa Ghe- orghe Stratan laajentaa perspektiiviä edelleen: Mitä tapahtuu, kun uskonnon ja tieteen dialogi laajenee aidosti maailmanlaajukseksi ilmiöksi? Mikä voisi olla ortodoksisen teologian panos tähän laajempaan keskusteluun?

Kirja on sopivan helposti lähestyttävä, mutta samalla riittävän perus- teellinen johdatus teologian ja luonnontieteen dialogin mahdollisuuksiin ja haasteisiin ortodoksisesta näkökulmasta. Kaikenkattavuuteen teos ei silti missään nimessä yllä. Moni ajankohtainen teema ja moni vaihtoehtoinen nä- kökulma jää käsittelemättä. Paikoin kirjoittajat toistavat samoja argumentteja, joita on toistettu ortodoksisessa maailmassa kauan, mutta jotka ovat (läntises- sä) teologia ja luonnontiede -keskustelussa usein jääneet kuulematta. Monel- le ortodoksiselle lukijalle teos puolestaan voi tarjota valaisevan katsauksen tämänhetkiseen teologian ja luonnontieteen väliseen vuoropuheluun ja orto- doksisen teologian potentiaaliin osallistua keskusteluun nykyistä enemmän. Kirjan toimittajat Knight ja Nesteruk uskovat, että aihepiiri tulee olemaan ”yksi mielenkiintoisimmista ja hedelmällisistä ortodoksisen ajattelun tee- moista 2000-luvulla”.

Kokonaisuudessaan *Orthodox Christianity and Modern Science* -kirjasar- ja on mainio yleiskatsaus teologian ja luonnontieteiden väliseen problema- tiikkaan. Sarjan kolmannen osan *Past, Present and Future* on tarkoitus ilmes- tyä vielä tänä vuonna. Johdatuksiksi aihepiiriin sopivat erinomaisesti myös

esimerkiksi Knightin teokset *Science and the Orthodox Christian. A Guide for the Perplexed* (St Vladimir's Seminary Press 2020) ja uunituore *Eastern Orthodoxy and the Science-Theology Dialogue* (Cambridge University Press 2022). Kompleksisempaan esitystapaan mieltyneille suosittelen lämpimästi tutustumista myös Nesterukin tuotantoon.

Juuso Loikkanen